Tarih Bilinci

Tarih ve Kültür Dergisi

Özel Sayı - Mart 2014

"Kurtarılmayı Bekleyen Bir Medeniyet Harikası
Doğu Türkistan"

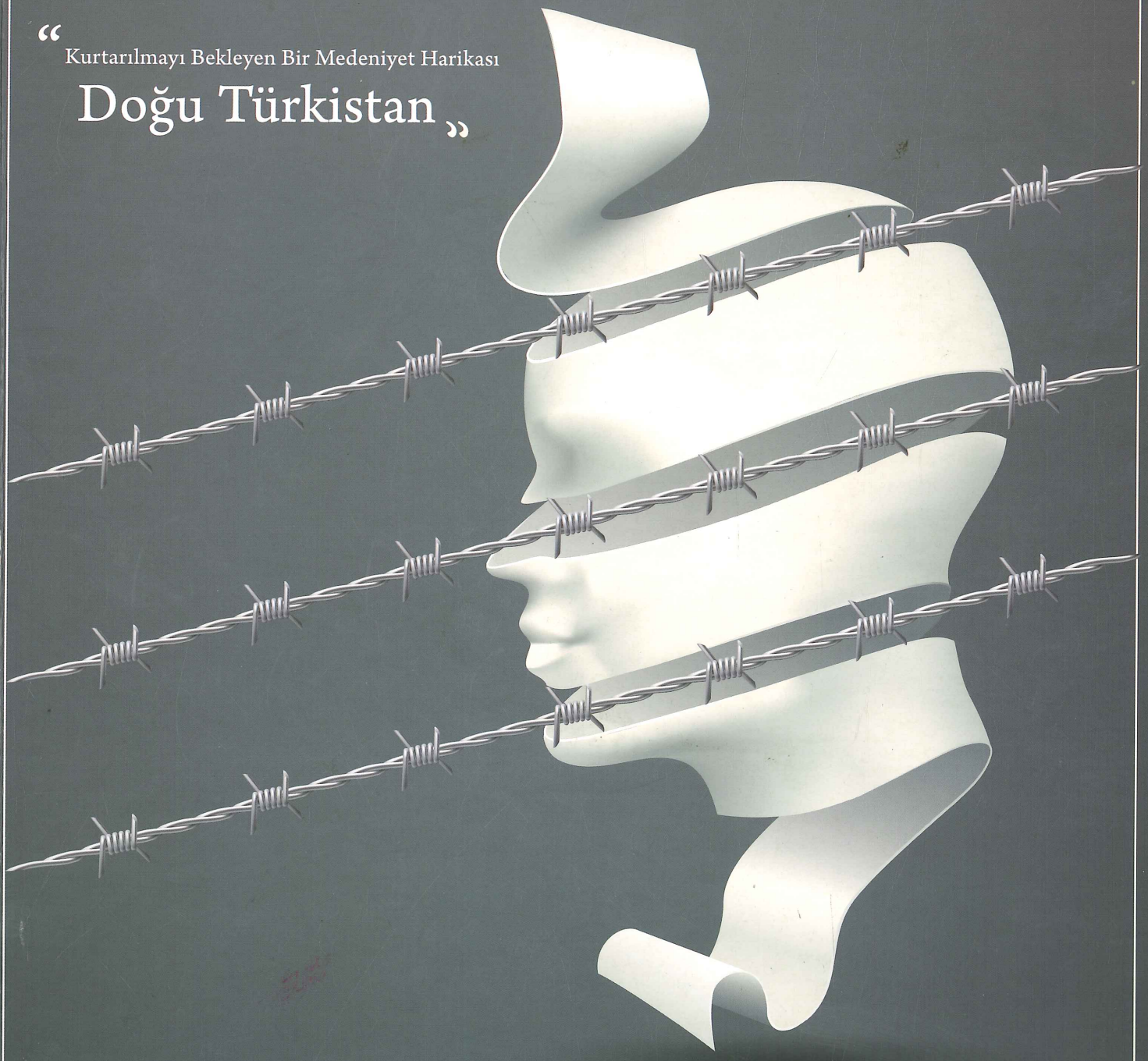

ISSN 1309 - 4963

TBBD

TARİH BİLİNCİ

Sanat ve Kültür Dergisi
Sayı: 25-26 / Mart 2014
Üç ayda bir yayınlanır.

ISSN :1309-4963
Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Hasan KONUK

Yazı İşleri Müdürü
Zekeriya Açıkgöz

Editör
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK

Genel Koordinatör
Emine BEYAZKURT SARAÇ

Basın Sözcüsü
Mahmut Berkay Özer

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Prof. Dr. Mehmet CAN
Prof. Dr. Orhan KILIÇ
Prof. Dr. Bedri GENCER
Prof. Dr. Nihat BULUT
Prof. Dr. Yücel OĞURLU
Prof. Dr. Tayyar ARI
Prof. Dr. Mefali HIZLI
Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Doç. Dr. Mazhar BAĞLI
Doç. Dr. Ensar NİŞANCI
Doç. Dr. Ahmet YILDIZ
Doç. Dr. Senai YALÇINKAYA
Doç. Dr. Ebubekir SOFUOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Bedri MERMUTLU
Yrd. Doç. Dr. Şükran YAŞAR
Yrd. Doç. Dr. Nazım ELMAS
Av. Reşat PETEK
Sadık YALSIZUÇANLAR

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Erkan TÜRE
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
Prof. Dr. Cahid BALTACI
Prof. Dr. Mehmet MAKSUTOĞLU
Veli ŞİRİN
Emin ÜSTÜN

Altamira
"Mağaradan Markaya"

Art Director
Enes Malik KILIÇ

Hukuk Danışmanları
Av. Ömer BOZOĞLU
Av. Hüseyin ÖZTÜRK

İdare Yeri
Bağlarbaşı İcadiye Cad. Cumhuriyet Apt.
No: 15 Daire 2 Bağlarbaşı/Üsküdar/İSTANBUL
Tel.: 0(216) 651 10 27
tarihbilincinde@gmail.com

Şenyıldız Matbaacılık Yay. Hed. Eşya Tekstil
San. Tic. Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi NO.3 K.1
Topkapı / İSTANBUL

Kültür Bakanlığı Sertifika No:
11964

02 Editörden
Pr. Dr. Mehmet Çelik

04 Uygurların Diasporasının Tarihi ve Uygur Göçmenlerin Durumuna Genel Bakış

22 Uygurların Diasporası

37 Çin'in Yeni Yönetimi ve Siayasal Reform

57 1911 Yılına Kadar Doğu Türkistan'ın Genel Durumu

63 Uygur Şehri Por-Bajin ve Ning-Kuo Prenses

73 Muhaceretteki Uygurların Basın Yayın Tarihi Bibliyografyası Üzerine

78 Uygurların Kabul Ettikleri Dinlerdeki Ortak İnançlar

100 Tarih Boyunca Uygur Devletleri

132 Türkistan'ın İşgali'nin Tamamlanması ve Buhara Hanlığı'nın İşgali ile Doğu Türkistan

136 Davet Adamlığından Devlet Adamlığına Sabit Abdülbaki

153 Doğu Türkistan'ın Bağımsızlık Mücadelesine Adanan Bir Ömür

162 Doğu Türkistan'ın İşgali

166 Turfan Karizleri

172 Melike AmanNisa Han

180 Osman Batur Ha

186 İsa Yusuf Alptek

190 Uygur Mutfağına Tarihsel Bir Bakış

198 1911 - 1955 Yılları Arasında Doğu Türkistan

212 Doğu Türkistan'ın Tarihçesi

DOĞU TÜRKİSTAN'IN EFSANEVİ LİDERİ

İSA YUSUF ALPTEKİN

(1901–17 ARALIK 1995)

Ömer KUL

İsa Yusuf Alptekin, 1901'de Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrine bağlı Yenihisar kazasında dünyaya geldi.[1] Babası Yusuf Bey, Yenihisar Saylık köyünden Kasım Hacı Muhammed Ali'nin oğludur. Annesi Ayşe Hanım ise Yenihisar'a bağı Yeniösten köyünden Hasan isimli bir zatın kızıdır. İsa Bey, ailenin hayatta kalan üç çocuğundan en küçüğüdür. Tahsil hayatı Çin okulu, okuduğu birkaç medrese ve Meşreb Meclisi ile sınırlıdır. Onu görevli gittiği Batı Türkistan'daki tecrübeleri yetiştirmiş ve kararlı bir lider haline getirmiştir. Çin mektebinde okuduğu yıllarda çalışma hayatına da adım atmıştır. Toprak vergisinin toplanması sırasında vergi memurlarına yardımcı olma, 1923 yılında Yenihisar'a kaymakam olarak gelen Çin De–li'ye Türkçe öğretme ve bu iş sırasında yabancılar arasındaki anlaşmazlıklara bakan haricî irtibat memurluğu görevini yapmıştır. Aynı yıl Fatma Hanım ile evlenmiştir.

İsa Yusuf Bey, Endican ve Taşkent'te üçer yıl olmak üzere altı sene Batı Türkistan'da kalmıştır. Batı Türkistan'da Rusları ve komünizmi tanımış, burada bulunan Doğu Türkistanlı milliyetçilerle görüşmüş ve işbirliği yollarını aramıştır. Burada görevli olduğu yıllarda Özbek Türklerinin milli şairi Çolpan ile yaptığı yarı gizli denilebilecek görüşmelerinde Onun: "İsa Bey, ne çektiysek adamsızlıktan çektik. Gerek bizim gerekse sizin için yapılacak tek şey, her şeyden anlayacak adam yetiştirmek; Türkiye'ye, Almanya'ya çok miktarda talebe göndermek lazım" sözlerinden etkilenmiştir.

İsa Yusuf Bey, 1931'de Hoca Niyaz Hacı tarafından başlatılan istiklal hareketi üzerine Çin yetkilileri ile temasa geçmiş, Doğu Türkistan'daki Çinli idarecilerin halka yaptığı zulümlerin önlenmesini, aksi takdirde hareketin yayılacağını ve bölgede Rus işgalinin söz konusu olacağını bıkıp usanmadan anlatmıştır. Nitekim 1931'deki bağımsızlık girişimi Doğu Türkistanlı Müslümanları, endişe ettikleri bu tehditle yüz yüze bırakmıştır. Çin, ancak komünist Rusya'nın desteği ile bu girişimi bastırabilmiş ve 1934–1937 arasında ardı ardına yaşanan kıyamlardan sonra Doğu Türkistan, fiilen Sovyet hakimiyetine girmiştir. Bu dönemde Sovyet cumhuriyetlerinde yaşanan işkence ve eziyetlere Doğu Türkistanlılar da maruz kalmıştır.

İsa Yusuf Bey, konsolos Çin De–li'nin görevden alınması üzerine 2 Haziran 1932'de Pekin'e gelmiştir. Pekin'de 1933'te "Doğu Türkistanlı Vatandaşlar Cemiyeti"ni kurmuş ve "Çini Türkistan Avazı" isimli mecmuayı çıkartmıştır. 18 Eylül 1936'da Çin Millet Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1938'de Japon–Çin anlaşmazlığı konusunda İslam dünyasını bilgilendirmek üzere görevlendirilmiş, Lübnan, İran, Afganistan ve Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği ülkelerde pek çok devlet lideri, siyasetçi, yazar, akademisyen ve en önemlisi de Doğu Türkistan'dan göç etmiş kişilerle görüşmüştür.

Çinlilerin baskıları sonucu 21 Eylül 1944'te Alihan Töre liderliğinde İli (Gulca)'de ayaklanma başlamış ve 12 Kasım 1944'te "Şarkî Türkistan Cumhuriyeti" adlı bir devlet kurulmuştur. Çin Devlet Başkanı Çan Kay–şek ayaklanmayı bastırmak için uzlaşma yolları aramış ve İli'den gelen bir heyetle görüşmeleri için Mesut Sabri Baykozi, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Bey'in Urumçi'ye gitmelerine izin verilmiştir. Görüşmeler sonucu 2 Ocak 1946'da General Can Ci–cung başkanlığında Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Bey'in de aralarında bulunduğu bir Karma Hükümet kurulmuştur.

İsa Yusuf Bey, 1946'da Urumçi'de "Üç Prensip Gençler Teşkilatı"nın Doğu Türkistan şubesini açmış, "Altay Neşriyat Evi"ni kurarak "Erk" gazetesini çıkarmaya başlamış ve halkın iştirak ettiği haftalık toplantılar tertip etmiştir. 1947 senesinde kurulan Dr. Mesut Sabri Baykozi hükümetinde genel sekreterlik vazifesini üstlenmiştir. Bir yıldan daha fazla kaldığı bu görevi esnasında milliyetçi, anti–emperyalist ve anti–komünist politikaları yüzünden Rusya ile Çin'in tepkisini çekmiştir. 17 Temmuz 1948'de, Rus aleyhtarı politikaları gerekçesiyle hükümet azledilmiştir. Bu sırada Kızıl Çin tehlikesi de had safhaya ulaşmıştır.

İsa Yusuf Bey ve arkadaşları uzun müzakereler sonucu, güçlerinin Kızıl Çin kuvvetlerine karşı koymak için yeterli olmadığı kanaatine vararak hicret kararı almışlar ve 21 Ekim 1949'da yüzlerce kişi ile Doğu Türkistan'dan ayrılmışlardır. 20 Aralık 1949'da Ladak'a ve oradan da Keşmir'in başşehri Şrinagar'a hareket etmişlerdir.

İsa Yusuf Bey ve Mehmet Emin Buğra, Tibet üzerinden Hindistan'a ulaşmaya çalışan Kazak Türklerine de yardım ellerini uzatmışlardır. İsa Yusuf Bey, kafilelerin sığınma izinlerini alabilmek için sırasıyla Hindistan, Suudi Arabistan ve Mısır'a gitmiş fakat bir netice alamayınca 6 Ocak 1952'de Türkiye'ye hareket etmiştir. Aynı tarihlerde Mehmet Emin Buğra da Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de bir taraftan yaptıkları ziyaretler diğer taraftan da basın yoluyla davalarını canlı tutma gayretleri neticesinde Bakanlar Kurulu, 13 Mart 1952 tarihinde 1850 Doğu Türkistanlının iskanlı göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmelerine karar vermiştir. 1952 yılı sonundan itibaren Doğu Türkistanlılar Türkiye'ye yerleşmeye başlamışlardır. İsa Yusuf Bey ise ailesiyle birlikte Haziran 1954'te Türkiye'ye yerleşmiş ve 4 Aralık 1957'de de Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir.

1949–1954 yılları arasında tahammül edilemeyecek derecede zor şartlar içinde geçen beş yıldan sonra, Türkiye'ye yerleşen Doğu Türkistanlılar ve İsa Yusuf Alptekin bir nebze de olsa huzura kavuşmuşlardır. Alptekin, davasını anlatmak üzere 1970'e kadar üç defa dünya seyahatine çıkmış ve birçok memleket dolaşmıştır. Başta Asya–Afrika Konferansı, Dünya İslam Birliği ve Dünya İslam Kongresi olmak üzere pek çok uluslararası konferanslara iştirak etmiş ve pek çok devlet büyüğü ile görüşmüştür.

1960'da Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti kurulmuştur. Mehmet Emin Buğra'nın 14 Haziran 1965'te vefatından sonra cemiyetin başkanlığına İsa Yusuf Alptekin getirilmiştir. Alptekin, 1978 yılında geçirdiği bir trafik kazası neticesinde uzun süre hastanede kalmış ve gözleri tedrici olarak acizleşmiştir. Bunun üzerine cemiyetin faal başkanlığından ayrılmıştır. 1984 yılında Türkçe, Arapça, İngilizce olmak üzere Doğu Türkistan'ın Sesi isimli mecmuayı yayınlamaya başlamıştır. 1978 yılında kurulmasını tamamladığı fakat rahatsızlığı sebebiyle hizmet edemediği Doğu Türkistan Vakfı, 1986'da merhum Rıza Bekin tarafından yeniden ihya edilmiştir.

İsa Yusuf Alptekin, diğer Türkistanlı liderlerden farklı olarak diplomat yönü ağır basan bir şahsiyettir. Meselelerin şiddetten ziyade aklı–selim ve uzun vadeli çalışmalarla halledileceğine inanmaktadır. Her gittiği yerde Müslüman–Türk talebelerle ilgilenmesi, cemiyetler kurup, gazete ve dergi yayınlaması eğitim ve kültüre verdiği önemi göstermektedir. Gençlik yıllarında başlayan mücadele hayatı hicretler, eziyetler, türlü sıkıntılarla sürmesine rağmen hürriyet aşkı bir asra yaklaşan ömrünün son günlerinde dahi canlılığını korumuştur. Bu mücadelesi sırasında çocuklarını da: "Bir Doğu Türkistanlı olarak Doğu Türkistan davası, bir Türk olarak Türklük davası, bir Müslüman olarak İslam davası ve bir insan olarak insanlık davası için hizmet edin" telkinleriyle yetiştirme gayretinde olmuştur. Doğu Türkistan'ın bir müstemleke olarak kalmasını hazmedemeyen Alptekin'in hayatındaki en büyük tesellisinin ise Batı Türkistan'ın bağımsızlığına kavuştuğunu görmek olmuştur. Yaşamış olduğu bütün olumsuzluklara rağmen hiçbir zaman Doğu Türkistan'ın bağımsızlığına olan inancını kaybetmemiştir.